

Kent Araştırmalarında Antropolojik Açılımlar: Yeni Meseleler ve Özgünlük Arayışı

İbrahim Nacak*

* Doç. Dr. | Assoc. Prof.

Selçuk Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Sosyoloji Bölümü |
Selçuk University, Faculty of
Letters, Department of
Sociology
ibrahimnacak557@gmail.com
Konya / TÜRKİYE

Gönderim / Received:

12.09.2023

Kabul / Accepted:

23.04.2024

Alan Editörü / Field

Editor:

Hamza Kurtkapan

Öz

Disiplinler arası çalışmaların önemi son yıllarda giderek artmaktadır. Sosyal bilimler özelinde ise disiplinler arası geçişler ve etkileşimler güncel çalışmalarda daha fazla yer almaktadır. Modern dışı toplulukları inceleyen antropoloji ile modern toplumları inceleyen sosyolojinin kesişim alanları en çok kent araştırmalarında kendisini göstermektedir. Sosyoloji açısından kent demografik, ekonomik, siyasi vb. yapısal açıdan ele alınırken, antropolojinin metoduyla kente yaklaşmak daha mikro alanların keşfedilmesine yol açmıştır. Günümüz kentleri üzerine yapılan sosyolojik çalışmalar, sosyal problemler ve kamusal politikalar ekseninde şekillenmektedir. Fakat kentler arası kültürel farklılıklar ve yerel dinamikleri keşfedici analizler ortaya çıkmamaktadır. Bu makalenin amacı kent araştırmalarında antropolojik eğilimlerin yeni araştırma konuları (meseleler) ortaya çıkardığını böylece özgün yaklaşımlar sunulduğunu göstermektedir. Çağdaş kent toplumunu antropolojik yöntemlerle araştırmak, kente özgü keşfedilmemiş yeni alt kültür gruplarını veya insan ölçeğini merkeze alan gündelik rutinlerin keşfedilmesini sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş kent, kent antropolojisi, alt kültür, insan ölçeği, gündelik rutinler.

Anthropological Expansions in Urban Studies: New Issues and Search for Originality

Abstract

The importance of interdisciplinary studies has been increasing in recent years. In social sciences, interdisciplinary transitions and interactions are more common in current studies. The intersection of anthropology, which analyses non-modern societies, and sociology, analysing modern societies, is most prevalent in urban studies. While sociology analyses the city in terms of demographic, economic, political and structural aspects, evaluating the city with the method of anthropology has led to the discovery of different micro areas. Sociological studies on today's cities are shaped on the axis of social problems and public policies. However, cultural differences between cities and analyses exploring local dynamics do not emerge. The aim of this article is to show that anthropological tendencies in urban studies have paved way to new research topics (issues) and thus unique approaches. Researching contemporary urban society through anthropological methods has led to the discovery of new unexplored subcultural groups or daily routines centred on the human scale.

Keywords: Modern city, urban anthropology, subculture, human scale, daily routines.

GİRİŞ

Erich Scheurmann, 1920 yılında, Avrupa'yı egzotik bir mekân gibi anlattığı *Papalagi: Göğü Delen Adam* kitabıyla yaşadığı dönemde sarsıcı bir etki bırakmıştı. O güne kadar Avrupa dışındaki dünyayı izlemekte olan bilimsel çalışmalar için, keşfin yönünü değiştirecek bir perspektif sunmuş oluyordu. Esasında modern dünyanın hem siyasal hem de bilimsel otoritesini tesis eden tarihsel birikimi ve paradigmayı tersten izleme ve okuma imkânını vermişti. Modern Avrupa insanının hayatını kuşatan her detayın, yadırgayan bir bakışla anlatılması, günümüz entelektüellerinin düşünümelliğine katkı sağlaması sebebiyle de dikkate değerdir.

Farklı kıtaları ve uzak coğrafyaları keşfe çıkan Avrupalılar için sömürgecilik dışında egzotik bir ilgi ve merak da bulunmaktaydı. Modern insan için kendi gerçekliğinden uzak toplumlara ilgi göstermenin, entelektüel bir tatmin sağladığı da muhakkak. Çünkü kendi yerel topraklarının dışındaki dünyadan haberdar olmamak bir eksiklik, gerilik ve ilkelik iken, kendi fiziksel sınırlarını aşarak başka dünyalara ulaşmak, o dünyalardan haberdar olmak bir üstünlük, ilerilik ve gelişmişlik sayılmıştır. Böylece kendi kabuğunu kıran toplumlar, kıramayanlar üzerinde bir tahakküm kurma motivasyonuna da sahip olmuşlardır. Güney Amerika'ya, Afrika'ya, Uzak Asya'ya doğru yola çıkan Avrupalılar "mekânda seyahat ederlerken, zaman yolculuğuna çıktıklarını" da düşünmüşlerdi (Auge & Colleyn, 2014, s. 21). Kendi merkezlerinden coğrafi olarak uzaklaştıkça, zamansal olarak daha da fazla geriye doğru gittiklerini varsaymışlardı. Gelişmişlik ve geri kalmışlık, modern ve ilkel, medeni ve barbar ayrımları bu yolculukların bir sonucudur. 1900'lü yılların ortalarına kadar Avrupa'da görülen *insanat bahçeleri*, bu yolculukların sonuçlarından ve en ilginç örneklerinden biridir (Soylu, 2016).

21. asrın beşte birinin tamamlandığı günümüzde, Avrupalının ve antropoloji disiplininin beş asır boyunca batı dışı toplumlar hakkında ortaya koyduğu bilgiler (keşifler, araştırmalar, eserler), artık önemli bir birikimi oluşturmaktadır. Kitle iletişim teknolojileri ve görsel/işitsel medya araçlarıyla "modern dışı" toplumların yaşam biçimi farklı örneklerle yeniden üretilmekte ve gösterime sunulmaktadır. Doğayı diğer canlılar üzerinden keşfetmeye çalıştığımız televizyon yapımlarından, farklı toplulukların ve insanların hayat hikâyelerini izlediğimiz belgesellere kadar modern insanın kültürel hafızası fazlasıyla çeşitlenmiş ve zenginleşmiş durumdadır.

Scheurmann'ın Samoa yerlisi üzerinden bize aktardığı gözlemler ise aslında modern insanın bakışını kendine çevirmesine yardımcı olmuştur. Bu bir anlamda "egzotik olanı uzakta aramamak" yönünde bir bakışı hatırlatmaktadır. Günümüz insanı, sahip olduğu bilimsel, teknolojik, ekonomik ve fiziksel imkânları önemli oranda kanıksamış ve hayatını pek çok yönüyle sıradan bulmaktadır. Bu sebeple bakışı kendine çevirmek aşına olunan içinde yeni keşiflere imkân sağlamaktadır. Örneğin Samoalı kabile şefi, *papalagi* (göğü delen adam) dediği Avrupa insanının yaşadığı mekânları (evleri, apartmanları) tarif ederken ilginç, yadırgatıcı betimlemeler kullanmıştır:

"Midye gibi sert bir kabuğun içinde oturur", "barnağı dikine duran taş bir sandığı andırır", "bu taş kabuğa yalnız tek bir yerden girilip, çıkarılır", "bir aiga (aile) diğerlerinin ne yaptığını bilmez", "sanki taş duvar bir değil de denizler, nehirler ayırır onları", "kalabalık taş kutular, taş yarıklar, oraya buraya uzanan binlerce ırmağın (cadde) içinde insanlar, gürültü, kargaşa [içinde]; ağaçtan, gökyüzünün mavisinden, temiz havadan, bulutlardan yoksun yerlere kent adını verirler" (Scheurmann, 2014, s. 27-34).

Bu betimlemeler özetle bize, antropolojinin metoduyla, sosyolojinin kentini deşifre etmeye yarayacak bazı ipuçları vermektedir. Antropologlar, bu metodu adlandırmak ve kullanmak üzere çeşitli teknikler gündeme getirmişlerdir. Marcus ve Fischer, *Kültürel Eleştiri Olarak Antropoloji* adlı kitaplarında iki çağdaş kültürel eleştiri tekniği ortaya koymuşlardır. Birisi *epistemolojik eleştiri* diğeri *kültürler arası karşılaştırma* olmak koşuluyla, bir tür yadırgatma ve sağduyuyu sekteye uğratma stratejisi

önermektedirler. Bu eleştiri stratejileri Avrupa merkezli dünyanın, yabancı olduğu düşünölen coğrafyalara giderek egzotik keşifler yapma fikrini, yeniden ve derinden ele almayı sağlamaktadır. Dolayısıyla Avrupa açasından “biz de onlar kadar kültürel olarak oluşturulmuş ve ‘doğal’ olmayan bir gerçeklikte yaşıyoruz” kabulü, kültürel araştırmaların perspektifini ve yönünü değiştirmiştir (2013, s.194). Çağdaş dünyaya hâkim olan siyasal, ekonomik, teknolojik, fiziksel araçlar ve bu araçlarla birlikte yaşamayı kanıksamış modern insan, aşına olduğu dünyanın içinde fark edilmemiş, keşfedilmemiş, merakları ve ilgileri cezbedecek muhtelif deneyimler yaşamaktadır. Hülasa niceliksel olarak -her anlamda- devasa boyutlara ulaşan modern yapılar, kurumlar ve organizasyonlar içinde insanın gündelik rutinlerine odaklanarak mikro kültürel alanları deşifre etmek mümkündür. Bu makale modern toplumların birer habitatu olarak kentlerin, sosyal sorunlar ve kamu politikaları özelinde akademik ilgilere daha çok konu olması fakat kentlerin kültürel farklılıklarını keşfedici ve yerel dinamikleri ortaya çıkaracak çalışmalara daha az yer verilmesi sebebiyle kaleme alınmıştır. Bunu yaparken hem antropolojik çalışmaların metodolojik olarak kent araştırmalarında kullanılmasına hem de kent ölçeğinde gündelik rutinler aracılığıyla mikro ilişki ağlarının keşfedilmesine (örnek araştırmalarla) vurgu yapılmıştır.

İnsan-Mekân İlişkisinin Antropolojik Doğası

İnsan ve mekân ilişkisini verili bir durum olarak düşünmediğimizde, bu ilişkiye dikkat kesildiğimiz her an, anlamayı ve açıklamayı gerektiren kültürel bir boyut mutlaka olacaktır. Gündelik hayat içerisinde sürekli yer değiştirdiğimiz mekânlar, kendisine bağlı olarak insanda farklı tutumlar, tavırlar ve davranışlar doğurmaktadır. Hangi mekânda hangi davranışın olağan ve normal göröldüğü, insan-mekân arasındaki ilişkide kültürelliğe işaret eder. Fiziksel, bedensel ve düşünsel potansiyeli sayesinde insanın, hayatta kalma güdüsüyle çevresini dönüştürmeye yönelik ortaya koyduğu her tutum ve davranış kültürü görünür kılar. Bu bağlamda mekân olgusu, fiziksel ve kültürel yönüyle insan bedeninin bir uzantısı konumundadır. Antropolojik anlamda ise mekân insanın doğaya karşı, doğadan yararlanarak ve doğaya eklenilen kültürel bir oluşumdur.

Yaygın -ve ilk- antropolojik çalışmaların, modern dışı toplumlara odaklanmış olması, evrimsel bir anlayışla, insanın doğa durumunun buralarda bulunuyor olduğuna yönelik bir varsayım sebebiyledir. İnsanın doğayla, toprakla, suyla ve diğer canlılarla kurduğu ilişki; geçim yöntemlerinin, politik örgütlenmelerin, inanç sistemlerinin ilk örneklerini oluşturmuştur. Böylesi bir perspektif modern insana, kendisini daha iyi tanımaya yönelik (kendisi gibi olmayanlardan hareketle) tarihsel ve kültürel izlekler sunmaya yaramıştır. Fakat son yüzyıl içerisinde insanlığın her alanda ulaştığı gelişme ve “ilerleme” daha temel antropolojik ve ontolojik soruların ihmal edilmesine de yol açmıştır. Fizik, tıp ve doğa bilimlerinde bugün ulaşılan nokta, entelektöel sorgulamaların yerine pragmatik sonuçlara odaklanan bir anlayışı hâkim kılmıştır. Dolayısıyla bugünün metropolünde yaşayan 21.yy insanı için, içinde yaşayacağı mekânın (yapının, binanın, okulun veya iş yerinin) hangi dini, siyasal, ekonomik, kültürel saiklerle inşa ve imar edildiği önemsiz bir sorudur. Daha doğrusu tropikal ormanlarda yaşayan bir yerlinin inşa ettiği bir barınak veya tapınak hakkında elde ettiğimiz bilgiler kültürel bir öze işaret etmesi sebebiyle ilgi çekerken; bir metropolün en büyük gökdeleninde ya da plazada çalışan veya bir rezidansta ikamet eden beyaz yakalının gündelik hayatı -antropolojik anlamda- daha az ilgi çekicidir. Küreselleşmenin etkileriyle ilişkilendirilebilecek bu durum, antropolojik ilginin de yeni arayışlar ortaya koymasını sağlamıştır. Antropolojik anlamda “yerel” büyük bir hızla değişmiş, etnograflar kendilerini tekil bir mekânla (köy, kabile gibi) sınırlandırmaktan, büyük kentlere ve sanayileşmiş ölke merkezlerine doğru harekete geçmişlerdir (Özbudun & Uysal, 2015, s. 212). Bu yöneliş, sosyolojinin araştırma nesnesi olduğu kabul edilen modern kentlerde, daha tikel ve mikro alanlara odaklanarak antropolojik verilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Küreselleşmenin antropoloji açısından doğurduğu bazı temel sorunlar vardır. Bu sorunlar, günümüzde insan ve mekân ilişkini antropolojik açıdan nasıl ele alınacağını etkilemektedir. Geleneksel ve modern toplum ayrımının belirsizleşmesi, toplumun ve kültürün sınırlarını çizmenin zorlaşması, etnik-kültürel parçalanma ve modernist homojenleşme (Eriksen, 2015, s. 474-481), bütün bunlar antropoloji ve diğer sosyal bilim disiplinlerinin çerçevesini muğlaklaştırmaktadır. Bu yüzden modern kente, mekânsal tasarım ve toplumsal pratikler bağlamında yönelmek disiplinler arası bir tavrı zorunlu kılmaktadır. Nihayetinde kent ölçeğinde, mekânı bir sabite, o mekânı deneyimleyen kentlileri de bir değişken olarak düşünürsek, kentsel mekân ve kentliler arasındaki ilişkide sosyal ve kültürel izler bulabiliriz.

Çağdaş Kentin Gerilimi ve Antropolojiye Yer Açmak

O halde modern kent hayatında mekânsal ve gündelik pratikleri, nasıl antropolojinin konusu kılabiliriz? Kentsel toplumun genel kurgusunda kurumlar, yapılar, mekânlar ve insanlar daha çok niceliksel özellikleri ile kenti işgal etmektedirler. İnsanların tek tek yaşadıkları yeri (mekân, alan, yapı) tasarlamaya yönelik etkin bir rolü bulunmamaktadır. İdari, siyasi, ticari, eğitimsel, hukuki, dini alanlar, ilgili yerleşim yerinin demografik özelliklerine göre tasarlanmaktadır. Konut alanları, ticaret merkezleri, okullar, hastaneler, adalet sarayları, dini yapılar, spor ve eğlence merkezleri vb. alanlar, yerleşim yerinin sosyo-kültürel özellikleri dikkate alınmadan, varsayılan tek tip bir insan modeline uygun olarak inşa edilmektedir. Kürşat Bumin bu durumu “olmayan insana ideal bir kent” yaratmak şeklinde bir ironiyle işaret etmiştir. Çünkü hangi motivasyonla yapılırsa yapılsın, toplumsal alanın çoğulluğunu belli değer ve kurallara indirgemek, totalitarizmi çağrıştırmaktadır. “İyi insanlar” için kurulan “iyi kentler”, Bumin’e göre daima sıkıcı ütopyalar olacaktır (1998, s. 95). Dolayısıyla insanları birbirlerinden farklı kılan tarihsel, kültürel, sosyal unsurlar rasyonel ve mekanik bir planlama adına yok sayılmaktadır. Zamana (evrenin işleyişine) ve mekâna (toprağa ve tabiata) bağlı olmayan bir nesne-insan merkeze alınmaktadır.

Çağdaş bir kent tasavvur ettiğimizde, “bu yerin insana ait olmadığını” veya “bu yerde insanın olmadığını” düşünmek olağandır. Örneğin Fransız mimar Le Corbusier’in (2014) çağdaş kent ütopyasında bunun pek çok örneğini görebiliriz. Milyonlarca insan için tasarlanmış bir mekân, “belirli bir yer için” değil, “herhangi bir yer” için planlanmaktadır. Yani konumlandığı topografyayı dikkate almamaktadır. Coğrafya üzerinde fiziksel bir müdahale ile kurulan hâkimiyet, “aklın rastlantı üzerindeki zaferi” olarak görülmektedir. Buna göre “eğri sokak eşeklerin yolu, doğru sokak insanların yoludur” düsturu çağdaş planlamayı temsil etmektedir. Dolayısıyla insanlığın şehircilik mirası, rasyonalitenin, fiziğin ve geometrinin karşısında hayatiyetini sürdürmekte oldukça zorlanmaktadır.

Bir çağdaş kent modeli olarak metropol, insanın bireyselliğini ve öznelliğini ortadan kaldıran çarpıcı bir alandır. Meşhur makalesinde Georg Simmel, modern kültürün nesnellüğün öznelliğe galebe çalmasıyla geliştiğine işaret etmiştir. Son yüzyılda bilgide, nesnelere, kurumlarda, hayatımıza konfor getiren eşyalarda özetle nesnel kültürün her alanda aşırı büyümesiyle, birey niceliğe indirgenmiş olur. Metropolün her türlü kişisel hayatı saf dışı bırakması, gayri-şahsileşmiş tin sebebiyle kişilik kendisini muhafaza etmekte zorlanır (Simmel, 2009, s. 327). Buna rağmen çağdaş kentlerde insan-insan ve insan-mekân ilişkisinin yüzeyselleştiği (ikincilleştiği) kabul edilse de bakış açımızı mikro alanlara doğru yönelttiğimizde, sıradan ve rutinleşmiş gözlemlerin ötesini fark etme imkânımız artacaktır. Kente antropolojik bir perspektifle bakmak aslında, rutinleşmiş örüntülerin arasında özgün deneyimleri ve -insanın mekanikleştiği kabulünün ötesinde- kültürel izleri bulabilmeyi sağlayacaktır.

İnsan ve mekân ilişkisini salt kentsel göstergeler üzerinden tartışmadan önce, mekânı daha temelde antropolojik düzlemde ele almak doğru olacaktır. Çünkü her iki olgunun birbirleriyle olan etkileşimi onların antropolojik doğalarından bağımsız değildir. Örneğin insan, aklıyla, diliyle, teknik

kullanması, yasa üretmesi ve estetik geliştirmesiyle pek çok antropolojik belirlenime sahiptir. Bu özellikler insanın hem eşya ile hem de diğer insanlarla kurduğu ilişki de belirleyicidir. İnsan doğayla ilişkisinde tekniği, insanla ilişkisinde ise ideolojileri geliştirmiştir. Fakat her ikisi de kültürden nasibini alır. Bu anlamda insanın müdahalesine, üretimine konu olan her şey kültürel bir belirlenime sahip olur. Mekân özelinde de benzer dinamikler söz konusudur. Fiziksel bir yapı olarak mekânın insan üzerinde, mekânı inşa eden aktör olarak insanın da mekân üzerinde bir etkisi vardır. Bu etkileşimi bazen açık ve somut bir şekilde bazen de dolaylı bir şekilde ortaya koymak mümkündür. Bu bağlamda Bozkurt Güvenç'in, mekân antropolojisi üzerine kaleme aldığı makalesinde verdiği örnek açıklayıcı niteliktedir. Churchill, İngiliz parlamentosunun iç mekân mimarisinde yapılacak değişikliklerden endişe etmiş, mekânda yapılacak değişikliklerin İngiliz parti ve siyasal düzenini değiştireceğini düşünmüştür (Güvenç, 1971, s. 40). Bu açıdan bakıldığında mekân, salt fiziksel özellikleriyle değil içinde bulunan insanların etkileşimlerini tayin eden ve anlamlandıran bir yapıdır. Mesela kullanılan masanın yuvarlak ya da dikdörtgen oluğu, mekânın yüksek-geniş ya da alçak-dar oluğu, insanların o mekândaki işgal ettikleri konumlarına, statülerine ve diğer insanlarla ilişkilerindeki hiyerarşiye dair göstergeler sunmaktadır. Bu manada mekânda gözlemlenen toplumsal ilişkiler, mekânın fiziksel özellikleri ile doğrudan (ya da dolaylı) bağlantılıdır.

İnsan davranışlarının zamansal ve mekânsal düzlemde nasıl farklılaştığı konusu da antropolojik göstergeler sunmaktadır. Günün, ayın, yılın farklı zamanlarına göre neler yaparız? Evde, işte ve okulda davranışlarımız nasıl farklılaşır? Bu sorulara verebileceğimiz cevaplar ile kültürel sistemlerin bizi nasıl kuşattığını ve bize nasıl farklı davranışsal çerçeveler çizdiğini görebiliriz. Basit örnekler verirsek çayı sabah, çorbayı akşam için toplumlar olduğu gibi tersini yapan kültürel topluluklar da vardır. Ya da bir alaturka konserinde zeytinyağlı dolma yemek olumlu, filarmoni konserinde çekirdek yemek olumsuzdur (Güvenç, 1971, s. 41). Bir mezarlıkta kahkaha atmak veya bir düğünde ağlamak gibi davranışlar da norm çerçevesinin dışında kalan eylemlerdir. Bir mekânda bulunma amacı, o amacın gerçekleştirimini sağlayan değerler ve değerlerin somutlaşmasını sağlayan edimler birbiriyle bütünleşik ve eşgüdümlü haldedir. Mekânın antropolojik yönünü bu etkileşimler yoluyla, çok boyutlu bir şekilde kavramak mümkündür.

"Mekân alıcılarımız, çoğu zaman birbirini destekledikleri halde bazen birbirlerine parazit yaparlar. Hacim olarak büyük bir mekânda daha yavaş okuruz. Gürültü ya da sağır bir mekânda o kadar iyi göremeyiz. Fena kokulu bir mekânda iyi işitemeyiz. Soğuk bir mekânda pek iyi düşünemeyiz. Çok sıcak bir mekânda çevremizdeki eşyaya dokunmak istemeyiz" (Güvenç, 1971, s. 41).

Buradan anlaşılıyor ki insan ve mekân ilişkisini en temel antropolojik öğelerle ele almak istersek, duyuşsal özelliklere başvurmak gerekiyor. Çevreyi algılayış biçimimizde görme, işitme, koklama, dokunma özetle bütün duyuşlarımız etkilidir. Bu duyuşlar yerine göre bir duyuşlar hiyerarşisi oluşturmaktadır. Modernleşme birlikte görsel kültürün hakim olması, sözlü kültürün kaybolmaya başlaması buna örnek olarak verilebilir. Jacques Ellul (2017) *Sözün Gözden Düşüşü*'nde görme duyuşunun diğer duyuşları indirgeyen yönüne işaret etmişti. Kent hayatını şekillendiren pek çok tasarımda da görselliğin bu hâkimiyetine şahitlik ediyoruz. Eşyalar, binalar, yapılar, taşitlar kendini sürekli görsel tasarım yönüyle yenilemektedir. Görünüş, gösteri, gösteriş ve teşhir günümüz tüketim toplumunun araç değerini göstermektedir (Can & Ulutaş, 2021). Fakat modern insanın kullanımına sunulan her türlü mekânsal ve yapısal araçlar sadece göz ile değil, diğer duyuşlarla da deneyimlenmektedir. John Urry'e göre (2017, s. 315) görme duyuşundan öte yerel duyuş alanlarını dikkate alan bir mekân ve kent kurgusu dikkate alınmalıdır. Mekânı yaratmada, mekânda bulunmada ve mekâna uyum sağlamada göz/görme kadar sese, kokuya ve dokunma duyuşuna aynı derece yer verilmelidir. Örneğin tekerlekli sandalye kullananların hareket kabiliyeti diğer bireylerden; yaşlı

bireylerin fiziksel mesafe algısı çocuklardan oldukça farklıdır. Dolayısıyla mekân tasarımında beden, standart bir ölçükle ele alınmamalıdır.

Mekânın Poetikasi' nda Gaston Bachelard, yaşanılan mekânı, ikamet etme ve dünyanın bir köşesine kök salma olarak tarif etmiştir. Örneğin bir barınak olarak ev, doğanın tehlikelerinden olduğu kadar hayatın tehlikelerine karşı da insanı korur. Hayata dair tecrübeler ve anılar mekânsallaştırdıkları ölçüde sağlamlaşır. Fakat büyük kentlerde evler, bir tür geometrik yerlerdir. Konutlara dönüşen evler artık doğanın içinde değildir. Her şey makineleşmiş, ilişkiler yapaylaşmış, içsel yaşam mekânı terk etmiştir (2014, s. 59). Hayat ile mekân arasındaki bağ kopmuş gibidir. Bedensel ve kültürel ünsiyet neredeyse bu mekânlarda aranamaz haldedir.

Bugün gelenek olarak bir dikdörtgenler uygarlığında ve kartezyen bir mekânda yaşıyoruz. Dikeylik, düşeylik, paralellik ve iki kaçış noktalı perspektif mekâna hâkimdir. Özetle geometrinin egemen olduğu bir tasarım anlayışı egemendir. Örneğin Afrika'da yerel topluluklar için bu anlayış yerine temel tasarım çember olabilir. Bu kültürde verev¹ bir masadan, çarpık bir halıdan, eğik tablodan, eğri konmuş örtüden ya da simetrisizlikten rahatsızlık duymazlar. Eskimolar, herhangi bir işaretin (güneş, yıldız, ağaç, engebe) olmadığı bir yerde, 50 farklı isim verilmiş rüzgâr yardımıyla yol ve yön bulabilmektedirler (Güvenç, 1971, s. 42). Bu örnekler bir evren olarak doğa ile bir beden olarak insan arasındaki ilişkinin birincil, zorunlu ve tabii olduğu gösteriyor. Toprağı, rüzgarı, mevsimleri, denizleri, ağaçları kendilerine rehber edinen yerel kültürlerin, doğal yaşamı keşfettiği kadim bilgeliğin günümüzdeki nüvelerini, Wade Davis'in (2015) *Yol Bilenler* eserinde zengin örneklerle görebiliriz. Teknolojinin modern dünyada ürettiği araçlar, sağladığı gelişmişlik ve ilerleme ile insanüstü ve ötesi (esasnda insan dışı bir alan) bir evren yaratarak, verili kaynak ve imkânlarıyla doğayı, tarihsel, kültürel, inançsal ve duygusal yönleriyle insanı hayat denkleminin dışında bırakmaktadır. Geometrinin, fiziğin, matematiğin özetle rasyonel yasaların dizayn ettiği nesnel dünyasında insan organik bir varlık olmaktan mekanik bir varlık olmaya evrilmektedir.

Antropolojik bir deneyim yoluyla mekâna odaklandığımızda ise insanın bedensel pratiklerini takip etmek yerel kültürlerde de kentsel yerleşimlerde de bize farklı açılımlar sağlayacaktır. Örneğin bir yolculuğun uçakla, trenle, otomobille veya yürüyerek yapılması her bir deneyimin farklı duyumsamalar, algılamalar ve keşiflerle gerçekleştiğini gösterecektir. Yürümek dışında her türlü teknolojik araçla gerçekleşen seyahat, bir anlamda bedensel duyuların ve algılamaların azaldığı, geçiciliğin, yüzeyselliğin hakim olduğu durumlardır. Dolayısıyla yolculuğun başlangıcı ve hedefi dışındaki bütün mekanlar nötr mekanlardır. Yani mekânı deneyimleyenler açısından sosyal-kültürel bir etkileşimin olmadığı yerlerdir. Marc Auge'nin havaalanı, otoyol, hastane gibi örnekler vererek tanımladığı *yer-olmayan, yok-yer ve yer-değiller* kavramları (Auge, 1997; Auge, 2017; Auge, 2021), bu durumu günümüz toplumları açısından somutlaştırmaktadır. Tarihsel, antropolojik ve kimliksel bir referans noktası olmayan bu mekânlar, insanın kendisini her yerde hissettiği ya da hiçbir yerde hissetmediği bir deneyim yaşatmaktadır. Dolayısıyla "antropolojik yer" olma hüviyeti kazanamamış mekânlardır.

Özetle ifade edilecek olursa, modern dünyanın gelişmiş kentleri, rasyonel kent planlama ve mekân tasarım mantığı gereği, insansız bir yaşam alanı ortaya çıkarmıştır. Düzlük, uzunluk, genişlik, büyüklük, çokluk gibi niceliksel özelliklerin hâkim olduğu hacimsel, sayısal ve geometrik bir yapı ortaya çıkmıştır. Örneğin milyonluk bir şehir yerleşmesinde cadde ve sokak numarası verdiğimiz bir taksi şoförünün zihninde herhangi bir koordinat canlanmayacaktır. Bu gibi koordinatlı ve alfabetik kentlerin sayısı da giderek artmaktadır (Güvenç, 1971, s. 44). Buna ek olarak son yıllarda navigasyon türü araçlarla yapılan yolculuklarda, insan-kent, insan-mekân ilişkisi müphem hale gelmektedir.

Kentsel/mekânsal imgenin oluşmasına imkân vermeyen bu uygulamalar, çevreyle kurduğumuz deneyimi, birer yaşanmışlık olmaktan çıkarmaktadır. Dolayısıyla böyle bir kentsel evrende insanın, yaşadığı çevre ile sosyal, kültürel ve organik bir bağ kurmasını beklemek mümkün değildir.

Kent Antropolojisi: Açılımlar ve Yeni Meseleler

Günümüz kentlerinde geçmişe nazaran demografik anlamda daha çok insan yaşamasına rağmen, insanı (ölçü olarak) referans alan anlayış kendisine daha az yer bulmaktadır. Metropollerde yaşayan karınca misali insanların, sahip olduğu çeşitlilik ve yoğunluğun bir düzen içinde yaşayabilmesi makro ölçekte yapılan planlamalarla mümkün olmaktadır. Bu planlamanın başarıyla tasarlandığı ve uygulandığı yerleşimler “gelişmiş” sıfatını almaya hak kazanmışlardır. Bu gelişmişlik, yasal olarak belirlenmiş birlikte yaşama kurallarına herkesin uyduğu ya da uymaya çalıştığı ve uymayana yaptırım uygulandığı bir sistemi sağlamaktadır. Gelişmişlik kriterleri, özetle kamusal ve toplumsal düzenin garantörü işlevi görmektedir.

Nüfuslarının yoğunluğu, çeşitliliği ve merkezlerinin fiziksel genişliği sebebiyle metropoller öylesine büyümüşlerdir ki tek tek kentlilerin bu çeşitliliği gündelik hayatlarında deneyimleme ve keşfetme şansları çok azdır. Toplumsal statüsü gereği her bir kentli ev, okul, iş, tüketim ve boş zaman deneyimleriyle birlikte kentin belirli bir bölgesini görüp, deneyimlemektedir. Kamusal mekânlar farklılıkları bir araya getiren alanlar olarak gözüğe de sınıfsal, toplumsal, kültürel farklılıklar kentsel sınırlar içerisinde yeni farklılaşmaları ve ayrışmaları doğurmaktadır. Dolayısıyla kentsel sınırlar içerisinde geniş ölçekte farklılıklar, yerel/bölgesel ölçekte benzerlikler hâkimdir. Metropolleşme, kentsel yaşamda kendine özgü gettoları üretmeye devam etmektedir. Üst gelir grubundan kentliler plaza, gökdelen ve iş merkezleri çevresinde öbeklenirken, alt gelir grubundan kentliler kenar mahallelerde yaşam mücadelesi vermektedirler. Birbiriyle temas etmeyen yaşam tarzlarıyla bu insanlar, aynı kentin fakat farklı dünyaların insanlarıdır.

Kentlerin kozmopolit yapısının demografik özelliklere indirmediği durumlarda, farklı dünyaların varlığından haberdar olmak zordur. Doğum oranları, nüfus hareketliliği, ekonomik kalkınma, ticaret hacmi, eğitim ve sağlık hizmetleri vs. gibi değişkenler kentlerin tek tip bir modelle tanımlandığını göstermektedir. Kentlerin kültürel kimliklerinin ayırt edici yönlerini, bu niceliksel değişkenlerle ortaya koymak mümkün değildir. Bu yüzden yararlanılacak perspektifin ölçeğini daraltmak gerekecektir. Yani yerel dinamikleri ortaya koymak için, insana ve antropolojik çevresine odaklanmak gerekmektedir. Kentli bireylerin bedensel, duyuşsal ve davranışsal anlamda işgal ettiği konumlar ve dönüştürdüğü mikro alanlar, özgün kültürel pratiklerin keşfedileceği yerlerdir. Bu alanları keşfedilebilmek adına o alana uygun metotlar, tutumlar takınmak kaçınılmazdır. Köksal Alver’in deyişle “bir kenti keşfetmek”, önce arzuyla, iştiaqla, merakla, niyetle sonra yürümekle, gezmekle, adımlamakla en sonunda bakmakla, görmekle, okumakla mümkündür (2017, s. 281-303). Bu keşfin adımları zorunlu olarak, kentte yaşayan insanın duyuşsal, deneyimsel, mekânsal ve kültürel pratiklerini yakından görmeye imkân vermektedir. Bu anlamda sayılara, istatistiklere indirgenmiş, makro politika ve projelerle şekillenen kentte keşif yapmak mümkün değildir. Böylesi bir kentte ancak mühendislik yapılabilir.

Modern kentte antropolojik alanlara ve pratiklere ulaşabilmek için insan ölçeğinde bir gözlem pratiğinden beslenmek gerekir. Yazının bundan sonraki hedefi bu örnekleri çeşitlendirmek olacaktır. Öncelikle “insan ölçeği” kavramını açmak gerekecektir. Jan Gehl 2010 yılında yayınladığı *İnsan İçin Kentler* (Cities for People) kitabında “insan ölçeği”ne dair pek çok parametreden bahsetmektedir. Gehl, 1960’lı yıllardan bugüne kentlerde hâkim olan unsurun, fiziksel yapılar (binalar) ve araçlar (trafik) olduğunu belirtmiştir. O günden bu yana kent planlaması ve tasarımında daima bu iki unsur dikkate alınmıştır. Fakat Gehl, insanı ve yaşamı merkeze alan bir perspektif önermektedir. Modernist planlama

ideolojilerinin insan boyutuna karşıt tasarımlar ürettiği örnekler sunmaktadır. Binalar ve araçlar arasında kalan yaşam, sürekli dışlanmaktadır. Bir kent mekânının yaşam dolu potansiyeli, ona göre, daha fazla insanın yürümeye, bisiklete binmeye ve buluşmaya teşvik edilmesiyle mümkündür. Kamusal mekânların çekici ve çeşitli kentsel işlevlerle donatılması gerekmektedir. Nüfusun büyük bir bölümünün evinin önünden otomobiline bindiği ve ulaştığı binanın önünde indiği bir kent, sağlıklı ve yaşam dolu bir kent olamayacaktır (Gehl, 2020, s. 3-7). Gehl'in bu değerlendirmelerinden insan ölçeğinin, insan bedeninin fiziksel potansiyeli ile uyumlu olduğunu görüyoruz. Örneğin yürümek, çevrede olan biten yaşamı fark etmeye, gözlemlemeye ve etkileşim kurmaya izin veren bir deneyimdir. Ya da sokağa bitişik yüksek katlı bir apartmanın ilk birkaç katında, sokakla ve kentle temas kurabilecek bir iletişim mümkündür. Dolayısıyla insan ölçeği, insanın bedeniyle ve duyularıyla aktif rol aldığı durumların ve etkileşimlerin dikkate alınmasıyla mümkün olmaktadır.

Modern kentte sakinlerin gündelik deneyimlerindeki muhtelif örnekler ve alanlar hem insan ölçeğini hem de antropolojik alanları göstermesi bakımından önemlidir. Modern hayatın ürettiği her yeni kurumsallaşma, yeni toplumsal pratikler ve alanlar üretmektedir. Bu alanlar etrafında örgütlenen kentliler, bir anlamda mikro ilişkiler ağının parçası olmaktadır. Kentlinin gündelik rutinlerine perspektifimizi çevirdiğimizde bunun örneklerini çoğaltmak mümkündür.

Kent hayatını gündelik rutinler üzerinden izleyebileceğimiz alanlardan birisi, toplu taşıma sistemleri ve ulaşım ağlarıdır. Yerel yönetimlerin veya kamu kurumlarının sorumluluk alanına giren konulardan birisi, kent sakinlerinin şehir içinde veya şehirler arasında hızlı, ekonomik, konforlu bir şekilde hareket edebilmesini sağlamaktır. Bunun için otobüs, minibüs, taksi, tramvay, tren, metro ve uçak gibi ulaşım alternatifleri üretilmektedir. Şehir merkezlerinin giderek büyümesi sebebiyle bu araçlar daha fazla kullanılmaktadır. Küçük şehirlerde otobüs ve minibüs şehir içi ulaşımın bir parçasıyken, nispeten büyük şehirlerde tramvay, metro ve hızlı tren gibi gelişmiş hizmetler sunulmaktadır. Şehirlerde bu araçların hangisinin ne sıklıkla kullanıldığı meselesi, toplu taşıma kültürüne dair işaretler sunmaktadır. Bir metropol olması sebebiyle İstanbul'da toplu ulaşımın pek çok fraksiyonuna şahit olmak mümkündür. Bir ulaşım alternatifi olarak *metrobüs* gibi ilginç çözümler bile üretilmiştir. Feribotlarla sağlanan deniz ulaşımı gibi çeşitli alternatiflere sahiptir. İstanbul'da taksi kullanımının yaygınlığı ve sıklığı da diğer şehirlerle kıyaslanamaz boyutlardadır. Bütün bunlar gösteriyor ki toplu ulaşım pratiğinin yoğunluğu, kentlilerin bu alanlara özgü rutinler, tercihler ve pratikler ürettiğini göstermektedir. Örnek vermek gerekirse metroda hareket halindeyken, bir grup yolcu araç içinde yürüyüş halindeyse, yolcuların ineceği durağın en yakın çıkış kapısına yaklaşmak istediğini anlayabilirsiniz. Ya da metronun kapısı açılır açılmaz, seri adımlarla yürüyenleri görüyor iseniz, 10-15 kişilik asansöre ilk önce binmek istemeleri sebebiyledir. Ya da yürüyen merdivenlerinin solunda iseniz sürekli hareket halinde olmanız, sağında iseniz hareketsiz beklemeniz gerekir. Bunlar toplu taşıma kültürünün kendine özgü ürettiği pratiklerden bazılarıdır. Özellikle İstanbul'da farklı toplu taşıma deneyimleri, yerel pratikler özelinde incelendiğinde buna benzer pek çok tarzın ve üslubun keşfedileceği muhakkaktır. Bir metro istasyonunun yürüyen merdiveninde karşılaştığı bir münakaşadan hareketle sosyolog Besim F. Dellaloğlu, bu örnek olay üzerinden birlikte yaşama fikrine dair farklı tutum ve pratikleri sergileyen bireylerin, temsil ettikleri kültürel kimliği analiz eden bir yazı kaleme almıştır. *Yürüyen Merdivenlerin Sosyolojisi* (2021) adını taşıyan bu yazı da toplu taşıma mekanlarını kullanım biçimleri ve kullanıcıların tutumları üzerinden sosyo-kültürel ve sosyo-politik analizler yapmak mümkün olmuştur. Bütün bunlar kentsel sınırlar içinde sıradan gündelik stratejiler olarak gözükse de bir araştırmacı motivasyonu ile yaklaşıldığında keşfe açık antropolojik alanlardan birisi olduğu rahatlıkla görülebilir.

Ulaşım olgusunun araç ve sistemleriyle birlikte kent hayatını bu düzeyde kuşatması, mekân algısının da dönüşmesine sebep olmuştur. Özellikle teknik anlamda insanoğlunun yaşadığı gelişim,

mekânsal mesafe ve hız algısını da dönüştürmüştür. 1500-1840 yılları arasında insanların atlı arabalarla ve yelkenli gemilerle yaptıkları en yüksek ortalama hızları saatte 16 kilometreydi. 1850-1930 arasında buharlı lokomotifler saatte ortalama 100 km, buharlı gemiler ise saatte 60 km hız yapabiliyordu. 1950'lerde pervaneli uçaklar saatte 160-640 km, 1960'larda jet yolcu uçakları saatte 800-1100 km hıza ulaştılar (Harvey'den akt. İl, 2005, s. 45). Bu gelişmeler, insanlığın yakınlık-uzaklık tanımını yeniden yapmasına neden oldu. Beden gücüyle, yürümeyle ya da hayvan enerjisiyle günlerce süren yolculuklar, teknolojik araçlar sayesinde saatler ve dakikalar almaya başladı. Gelişmiş teknolojiler birlikte mesafeler azalmış, dünya küçülmüş oldu. Fakat bunun tersine hız arttıka, deneyim, etkileşim, müşahede azaldı. Hız arttıka yolculuk ve seyahat bizatihi anlamsızlaştı. Başlangıç ve bitiş mekânları dışındaki geçiş mekânları silikleşti. Bu aynı zamanda insanı ve bedensel duyularını körleştirmiş oldu. Paul Virilio'dan bir örnek verecek olursak bir yetişkin ile bir çocuğun binanın merdiveninden çıkma potansiyeli farklıdır. Fakat bir asansör bu farkı ortadan kaldırır. Dolayısıyla beden, artık bir ölçü birimi değildir (akt. İl, 2005, s. 44).

İnsanın en temel bedensel hareketi olan yürüme eylemi ise çevreyi algılamada zihnin en açık olduğu deneyimdir. Yürümek, dünyayı duyumsaya götürür, bedeni pasifliğinden kurtarır (Breton, 2015, s. 17); yürümenin sınırlarından birisi yavaşlıktır, zamanın esnemesi mekânı derinleştirir (Gros, 2020, s. 39); yer görelidir, mutlak olan yoldur, ya da yürümek (Aruoba, 2020, s. 123). Bu anlamda yürümek, sadece felsefi ve düşünsel bir arayış değildir. İnsanın var olduğu çevrede, yaşamını anlamlı kılacak etkileşimlerin en temel yoludur. Bir metropol de olsa insanın yürüdüğu, durduğu, seyrettiği, havasını teneffüs ettiği, çevresiyle etkileşim, insanıyla diyalog kurduğu bir ortam, kentlinin aidiyet kesbedeceği bir yer olacaktır. Bulunduğu çevre, çeşitli özellikleriyle kentlide bir iz, imge ve hissiyat bırakacaktır. Evin küçüklüğü, sokağın uzunluğu ya da mahallenin büyüklüğü vs. özellikler bireysel keşiflerle ve algılarda yer edinecektir. Kentin muhtelif mekânsal alanlarına doğru, bu gibi bireysel, bedensel, duysal deneyimlerle yola çıktığımızda, sıradan görüntülerin ötesinde yadırgatıcı kültürel pratikleri gözlemleyebiliriz.

Sosyoloji literatüründe kent olgusunu bir araştırma sahası olarak ortaya koyan ilk girişimler 1930'larda Chicago Okulu üyeleri tarafından başlatılmıştır. Ekolojik perspektif adı verilen bir yaklaşımla, kenti bir toplumsal organizma gibi ele almışlardır. İnsan ekolojisi yaklaşımıyla, insanların kentsel çevreye katılımlarını biyolojik uyarlanmaya benzetmişlerdir (Kömürcüoğlu, 2019, s. 30). Kenti oluşturan bütünlüğü, organizmacı bir anlayışla parçalara ayırdığımızda pek çok alan ortaya çıkmaktadır. Park ve Burgess kent topluluğunu, insan davranışlarının inceleme acaısından pek çok boyuta ele almışlardır. Yerleşim yerlerine, işlevlerine ve yapısal biçimlerine göre şehirler; ticari, idari ve kültürel iç bölgeler; mahalle, yerel topluluk, kuşaklar gibi örgütlenmeler; kamu hizmetleri, iletişim, güvenlik, sağlık gibi fiziki mekanizmalar (2015, s. 219-222). Kentsel bütünlüğün birer parçasını oluşturan bu alanlar, aynı zamanda bilimsel araştırmaların uygulama sahalarını oluşturmaktadır.

William Foote Whyte'in, 1937 yılında yaptığı *Sokak Köşesi Cemiyeti* (Street Corner Society) araştırması bu örneklerden birisidir. Araştırmasında alt sınıf İtalyan mahallesindeki gençlere odaklanan Whyte, gençler arasındaki gruplaşmalara, grupların hedeflerine ve aralarındaki güç hiyerarşisine yoğunlaşmıştır. Aralarındaki hiyerarşiyi belirleyen bir örnek olarak gençlerin oynadığı bowling oyununa dikkat çekmiştir. 1950'lerin sonunda Herbert Gans, Boston'un başka bir İtalyan mahallesinde benzer bir araştırma yapmıştır. *Kentli Köylüler* (The Urban Villagers) adıyla yayımlandığı bu araştırmasında, dışardan sefalet mahallesi olarak görülen bu bölgedeki mahalle sakinlerinin, inşa ettikleri sosyal yapı sayesinde birçok ihtiyaclarını giderdiklerini gözlemlemiştir. Buldukları sosyal çevre alışverişlerini yaptıkları, kiliseye gittikleri, politika yaptıkları ve çoğunluğu için oldukça anlamlı olan bir sosyal hayatı temsil ediyordu (akt. Cole, 1999, s. 120-135). Bu çalışmalar, kentsel sınırlar içindeki yerel toplulukların veya semtlilerin, sıklıkla araştırılmasına (birel alt-kültür grubu olarak) birer

örnektir. Hâkim kent kültürünün yanında daha farklı, marjinal yaşam tarzlarıyla bu alt-kültür grupları, kent etnografileri için de iyi birer örnektir. Türkiye’de lisansüstü düzeydeki çalışmalar incelendiğinde buna benzer araştırmaların çok kez yapıldığı gözlemlenebilir. Ömer Miraç Yaman’ın 2012 yılında yaptığı *Apaçi Gençlik: Gençlerin Toplumsal Davranış ve Yönelimleri İstanbul’da “Apaçi” Altkültür Grupları Üzerine Nitel Bir Araştırma* (2016) adlı çalışması, örnek olarak verilebilir. Bu çalışmasında Yaman, giyim-kuşam, müzik ve yaşam tarzı anlamında marjinal ve karakteristik özellikler sergileyen, yoksulluk, işsizlik, eğitimsizlik, bağımlılık gibi problemler yaşayan gençlerin, toplum tarafından algılanma biçimlerinden, kentte tutunma stratejilerine kadar pek çok konuyu derinlemesine ele almıştır. Özellikle müzik ve dans tarzlarıyla bu grubun “apaçi gençler” adıyla sosyal medya platformlarında viral olması, araştırmayı ayrıca ilgi çekici kılmıştır.

Kent çalışmalarında bu gibi örnek araştırmalar, çalışma sahasının genişliğini ve derinliğini göstermektedir. Örneklem alanını ve grubunu daralttıkça, yeni ve özgün çalışmalar ortaya çıkmaktadır. Araştırma perspektifini ve problem alanını yeterince sınırlandırmak yoluyla çok çeşitli alt kültür grupları tespit etmek mümkündür. Özellikle farklı ülkelerden gelen mülteci gruplar, geldikleri şehirlerde yerleşik kültürel dinamiklerden ayrılan kendine özgü pratikler ortaya koymaktadırlar. Ayrıca meslek ve yaşam tarzı anlamında dilenci, seyyar satıcı, işportacı, ayakkabıcı, pazarlamacı, emlakçı, müteahhit, garson, bankacı, cenaze hizmetçisi, otoparkçı, taksici, itfaiyeci, kamyon şoförü, taraftar, turist, sokak müzisyeni, hayvansever ya da aktivist olmak, etnografik etkileşim ağlarının farklı alanlarda üretildiğini göstermektedir. Ya da kasap, manav, şarküteri, ayakkabıcı, terzi, kuaför, pazarcı gibi farklı esnaf gruplarının oluşturdukları sosyal sermaye ağları, mesleki pratikleri ve gündelik rutinleri de araştırmaya değer özgün alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Her birinin yaşam alanı kendi içinde sosyal bir dil, jargon, tavır ve anlam dünyası ile çerçevelenmiştir. Ve bu yaşam tarzları kentsel sınırlar içerisinde amaçlı ve sistematik bir bakışla incelendiğinde, otantik unsurlar açığa çıkacaktır. Bugüne kadar antropolojik keşifler, modern dünya açısından bilinmeyene bir yolculuk iken bugünden itibaren modern insanın içinde yaşadığı, yanı başında olduğu ve sıradan olana doğru bir keşif yolculuğuna dönüşmüştür. Fiziki çevre ve kentsel pratiklere ilişkin çalışma alanlarından birisi de çevre psikolojisidir. Bireyin çevreye ilişkin tutumlarını analiz eden çalışmalar öncelikle psikolojik tahliller içerse de odaklandığı alanlar itibariyle kentsel mekanları içerebilmektedir. Örneğin Sarı ve Öner-Özkan’ın (2023) üniversite kampüslerinde öğrencilerin çevreci davranışlarını inceleyen çalışması, mekansal ve davranışsal anlamda spesifik bir alanı temsil etmektedir. Kampüs içi çevreci davranışlardan atık ayrıştırma, ağaç dikme, bisiklet kullanma, çevre kuruluşlarına üye olma gibi örnek bulgulara ulaşılmış olması, sınırlı bir mekansal ölçekte kente özgü davranış rutinlerinin oluştuğunu göstermektedir.

Kent antropolojisine yönelik araştırma konularının nasıl spesifik alanlara yöneldiğini göstermek adına birkaç örnek vermekte yarar var. Fransız antropolog Marc Auge’nin 1986 yılında yayınladığı *Metro’da Bir Etnolog* (Un Ethnologue Dans le Metro) isimli eseri ile bir ulaşım ağı olan metroda oluşan ve kurumsal olarak gizlenen gelenek ve ritüelleri göstermeye çalışmaktadır. Metro hatlarının ailelerin, öğrencilerin, profesyonellerin özetle Parislilerin kişisel hikâyeleriyle nasıl kesiştiğini ve yaşamlarında nasıl yer aldığını göstermektedir. Bunun yanında Auge, kent etnolojisi alanında özgün metotlar da denemiştir. Örneğin *Evsiz Bir Adamın Güncesi* (2019) adıyla çevrilen eserini, etnik-kurmaca olarak adlandırmıştır. Bu eserini de sosyal olguyu kurmaca bir bireyin öznelliğinden hareketle gündelik hayatın içinde, bin bir ayrıntıyı ortaya koyan bir anlatı girişimi şeklinde tanımlanmıştır. Bankamatik kullanım pratiklerinden araç park etme deneyimine, restoran müdavimlerinden bölgesel aidiyet ve güvene kadar pek çok duygu, gözlem ve tecrübe gün be gün ayrıntılarla hikâyeleştirilmiştir. Evsiz olmanın geçmişte de günümüzde de bir muhayyel olmadığı düşünülürse, bu olgu üzerine gerçekçi araştırmalarda olmalıdır. Marc Auge’dan yıllar önce, 1923 yılında, kendisi de bir evsiz olan Nels Anderson’un kaleme aldığı *Hobo: Evsiz Adamın Sosyolojisi* (2017) eseri böyle bir çalışmadır. Bir gezgin,

bir işçi, bir yoksul ve bir maceraperest olarak araştırmacı, evsizlerin yaşam koşullarını içerden bir deneyimle aktarmıştır. Chicago ekolü geleneği içinde bir kent antropolojisi araştırması olarak yerini alan bir çalışmadır. Dahası Türkiye’den bir örnek vermek gerekirse Meryem Küçük’ün 2017 yılında yayınlanan *Evsizliğin Kentsel Yoksulluk Bağlamında Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği* araştırması zikredilebilir. Araştırma kent yoksulluğu, sosyal dışlanma gibi sosyolojik boyutlara odaklansa da evsizlerin yaşam mücadelesi ekseninde soğuk, açlık, yalnızlık, mücadele ve kadın olmak gibi temalarla gündelik rutinlerini ve hayatta kalma stratejilerini de deşifre etmiştir. Kentsel gündelik hayatın en sıradan öğesi/yapısı olarak “ev” üzerine son yıllarda pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir. Farklı disiplinlerin yöntemiyle ortaya çıkan bu çalışmalar, muhtevası itibariyle kent mekanlarında gündelik örüntüleri (antropolojik açıdan) deşifre edecek niteliktedir. Örneğin Seyhan Kurt’un (2021) *Haneden Ev Haline: Türk Evi’nde Mimari, Düzenleme, Pratik* eseri mimari formlarla gündelik hayatın i içeliğini, mutfak, oturma odası, balkon gibi yapılarla ve düğün, cenaze gibi sosyal örüntüleri ilişkilendirmeye çalışmaktadır. Pınar Melis Yelsalı Parmaksız’ın (2023) derlediği *Ev: Tarihsel Toplumsal, Sembolik Bir Mekân Olarak Anlamı ve Dönüşümü* adlı eserde mahalle evi, salon, misafir ağırlama, çocukluk mekânı olarak ev, kiracı olmak, ev içi erkeklik rolleri gibi konularda makaleler içermesi ise kentte antropolojik fenomenlerin keşfedilmesine katkı sağlamaktadır.

2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de yaşanan kentsel dönüşüm sürecinin doğurduğu güvenliklı siteler, sosyal ve kültürel boyutlarıyla incelemeye değer olgular olmuştur. Köksal Alver’in ilk olarak 2007 yılında *Siteril Hayatlar: Kentte Mekânsal Ayrışma ve Güvenlikli Siteler* adıyla yayınladığı araştırması, hem ironik ismi hem de problemin güncelliği sebebiyle oldukça ilgi uyandırmıştır. Kentleşme sürecinin somut ürünlerinden olması sebebiyle güvenliklı siteler eve, komşuluğa, aidiyete, güvenliğe ve konfora dair çeşitli soruşturma alanlarıyla sosyolojik göstergeler sunmaktadır (Alver, 2013). Ayrıca bu konuyla ilgili antropolojik yöntemlerden yararlanan araştırmalarda mevcuttur. Örneğin Leyla Bektaş’ın *Göge Uzanan Binalarda Gündelik Hayatın İnşası* (2015) ve *Bir Güvenlikli Site Hikâyesi: Gündelik Hayatın Dönüşümüne Oto-Etnografik Yaklaşım* (2016) adlı çalışmaları metodolojik tercih ve uygulamalarıyla kent antropolojisi çalışmaları arasında önemli örneklerden ikisidir. Son yıllarda yapılmış olan lisansüstü tez çalışmaları incelendiğinde ise kent araştırmaları noktasında antropolojik/etnografik çalışmaların niceliksel bir yoğunluğu gözlemlenmemiştir. Fakat farklı disiplinlerden araştırmacıların, tez çalışması olarak belirlediği konularda antropolojik açılımların sağlandığı gözlemlenebilir. Yerlilerin ve mültecilerin güncelik hayatı; kadınların kent, güvenlik ve korku deneyimleri; kentte bağ kültürü; gün yapan kadınlar; Tofaş marka araç kullanan modifiyeci gençler gibi konular dikkatimizi çekmiştir.

SONUÇ

Sosyal bilimler içerisinde antropolojinin niceliksel ağırlığı ve görünürlüğu azalıyor gibi görünse de keşfedilen ve geliştirilen yeni çalışma alanları sayesinde araştırmacılar, güncel toplumsal ve kültürel pratiklerle ilişki kurabilmektedir. Klasik kaynaklarını modern dışı toplumlardan devşiren mirasın yanında, bugün daha çok “ağdaş” dünyayı şekillendiren gündelik rutinelere odaklanılmaktadır. Bu dönüşümün birbirine bağlı iki temel nedeni olabilir: Birincisi küreselleşme ile birlikte yerel toplulukların kültürel sınırları aşınmış ve dünyadaki gelişmelere fazlasıyla entegre olunmuştur. İkincisi küçük ölçekli, yerel ve kapalı topluluklar üzerine yapılan çalışma konularının araştırmacılar tarafından tüketilmesi ve yeni özgün alanlar keşfedilmek istenmesidir.

Sosyoloji, psikoloji, hukuk, ekonomi, siyaset bilimi ve kamu yönetimi gibi disiplinlerin yanında antropolojinin de modern kentsel topluma dönük problem alanları keşfetmesi, sosyal bilimler alanına yeni ve özgün katkılar sağlayacaktır. Araştırmacıların özellikle örnek uygulama alanlarını seçerken, dikkatlerini kentsel kültürel pratiklere çevirmesi, modern kentli gözünde aşına ve sıradan olan yaşamın

içinde “egzotik”, biricik, marjinal ve yadırgatıcı keşifler yapmaya imkân verecektir. Bu aynı zamanda disiplinler arası diyalogu ve irtibatı arttıracak etkileşimlerin doğmasını sağlayacaktır.

Ayrıca kentsel sınırlar içerisinde insan ölçeğini merkeze alan yeni bir perspektifle hareket edilmesi gerekmektedir. İnsan ölçeği, farklı sosyal ve kültürel alanlarda biyografisiyle, hafızasıyla, duyusal, duygusal ve sosyal etkileşimleriyle bulunan kentli insanın, gündelik pratiklerine sızmış olan özgünlükleri ortaya çıkarmaya yarayacaktır. Sosyoloji ve antropoloji alanları merkezde olmak üzere modern kentli bireyin gündelik hayatını merceğe alan çalışmaların sayısı, -bir kısmını zikretmiş olduk- her geçen gün daha da artmaktadır. Henüz sistematik bir muhteva ve metoda ulaşmamış olan kent antropolojisi, kent etnografisi ve kent etnolojisi çalışmaları zamanla önemli bir müktesebata ulaşacaktır. Bu yazının nihai amacı da bu sürece küçük de olsa bir katkıda bulunmaktır.

SUMMARY

Interdisciplinary studies are crucial in social sciences. In recent years, researches discussing interdisciplinary transitions and interactions have become increasingly prevalent. Rational, bureaucratic, official, and one-dimensional systems generated by modern societies are progressively mechanizing human and social relationships. Scientifically conducted studies aim to analyze societal structures at a macro level and produce public policies. Particularly, sociology, while examining modern urban society from demographic, economic, and political perspectives, anticipates comprehensively controlling and regulating social transformation. Anthropology, as a discipline, endeavors to research non-modern societies and cultural differences. However, conducting research on contemporary urban society with anthropological methods aims not to directly determine public policies but to explore local cultural dynamics. Thus, the prevalence of urban studies highlighting anthropology over sociology as a discipline of modern societies facilitates the emergence of new and original issues. This article aims to identify the research topics and approaches emerging from prominent anthropological trends in contemporary urban studies.

The historical accumulation put forth by anthropology's focus on non-modernized societies has served the colonial history of the Euro-centric world. However, contemporary approaches invite the use of anthropology as a method of cultural critique. Especially, amidst individuals accustomed to living with the economic, political, technological, and all sorts of physical means and tools of the modern world, it reminds us of the diversity and uniqueness in their daily routines. In urban habitats of modern humans, there is a need for analyses that not only focus on macrostructural analyses but also explore subcultural routines centered around human scale. For instance, while information about a shelter constructed by a native in tropical forests draws attention due to its cultural essence, how a socio-cultural life is constructed in a skyscraper, office building, or residence built with the most advanced technologies in today's metropolises often goes unnoticed. The problem focused on by this article, within the current developments in urban studies, facilitates the reevaluation of urban practices that have reached massive proportions quantitatively, through an anthropological lens. Thus, in the ordinary daily practices of metropolitan life, micro-networks of relationships are being explored in areas such as housing, education and work life, shopping culture, transportation behaviours, entertainment, or leisure preferences.

In this article, the foregrounded examples of anthropological expansions in urban research are studies that centered on the human scale and focus on small-scale behavioural practices. One of these examples is the vehicles that accelerate human mobility in the city and the practices of using these vehicles. Public transportation vehicles such as trains, buses, taxis, metros, etc., provide unique urban routines. Experiencing urban spaces as a motorcyclist, cyclist or pedestrian engenders different habits. The physical structures that shape cities—streets, avenues, neighbourhoods, districts, squares, markets,

parks, public buildings, schools, business centers, shopping malls, stadiums, libraries, restaurants, hotels, etc. —generate socio-cultural routines that vary from one another. While all these structures come together to serve the size and cosmopolitanism of the city, the different routines occurring in each space indicate local specificities on a human scale. Additionally, considering the occupational groups or social types (fans, vendors, parking attendants, street musicians, animal lovers, etc.) that emerge in cities, culturally specific routines unique to each typology will continue to be discovered irrespective of location.

Makale Bilgileri		Article Information	
Etik Kurul Kararı:	Etik Kurul Kararından muaftr.	Ethics Committee Approval:	Exempt from the Ethics Committee Decision.
Katılımcı Rızası:	Katılımcı yoktur.	Informed Consent:	No participant.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.	Financial Support:	No financial support from any institution or project.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.	Conflict of Interest:	No conflict of interest.
Telif Hakları:	Telif hakkına sebep olacak bir materyal kullanılmamıştır.	Copyrights:	No material subject to copyright is included.

KAYNAKÇA

- Alver, K. (2013). *Siteril hayatlar: Kentte mekânsal ayrışma ve güvenli siteleler* (3. Bs). Ankara: Hece Yay.
- Alver, K. (2017). Bir kenti keşfetmek. K. Alver (Ed.), *Kent Sosyolojisi içinde* (s.281-304). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Anderson, N. (2017). *Hobo: Evsiz adamın sosyolojisi* (E. Pınar, Çev.). Ankara: Heretik Yay.
- Aruoba, O. (2020). *Yürüme* (12. Bs). İstanbul: Metis Yay.
- Auge, M. (1997). *Yer-olmayanlar: Üstmodernliğin antropolojisine giriş* (T. Ilgaz, Çev.). İstanbul: Kesit Yay.
- Auge, M. (2017). *Yok-yerler* (T. Ilgaz, Çev.). İstanbul: Daimon Yay.
- Auge, M. (2021). *Yer-değiller: Bir üst-modernite antropolojisine giriş* (Ö.K. Buhari, Çev.). İstanbul: İnsan Yay.
- Auge, M. (1986). *Un ethnologue dans le metro*. Paris: Hachette Publisher.
- Auge, M. (2019). *Evsiz bir adamın güncesi* (Z.B. Bölükbaşı, Çev.), (2 Bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Auge, M. & Colleyn, J.P. (2014). *Antropoloji* (İ. Yerguz, Çev.), (2. Bs). İstanbul: Dost Kitabevi.
- Bachelard, G. (2014). *Mekânın poetikası* (A. Tümertekin, Çev.), (2. Bs). İstanbul: İthaki Yay.
- Bektaş, L. (2015). Göge uzanan binalarda gündelik hayatın inşası. *Moment: Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2(1), 266-295.
- Bektaş, L. (2016). Bir güvenli site hikâyesi: gündelik hayatın dönüşümüne oto-etnografik yaklaşım. *Fe Dergi*, 8(2), ss.46-61.
- Bumin, K. (1998). *Demokrasi arayışında kent* (2. Bs). İstanbul: İz Yay.
- Can, İ. & Ulutaş, E. (2021). *Teşhir toplumu: Bir duyu sosyolojisi denemesi*. İstanbul: Ketebe Yay.
- Cole, S. (1999). *Sosyolojik düşünme yöntemi: Sosyoloji bilimine giriş* (B. Demirkol, Çev.). Ankara: Vadi Yay.
- Davis, W. (2015). *Yol bilenler: Kadim bilgeliğin modern dünyadaki önemi* (A. Terzi, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap.

- Dellaloğlu, B.F. (2021). *Sosyolojik nazar: Duvar yazıları*. İstanbul: Timaş Yay.
- Ellul, J. (2017). *Sözün gözden düşüşü* (E.C. Ercan, Çev.). İstanbul: Sentez Yay.
- Eriksen, T.H. (2015). *Küçük yerler, büyük meseleler: Sosyal ve kültürel antropoloji* (A.E. Koca, Çev.). Ankara: Birleşik Yay.
- Gehl, J. (2020). *İnsan için kentler* (E. Erten, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yay.
- Gros, F. (2020). *Yürümenin felsefesi* (A. Ulutaşlı, Çev.). (14. Bs). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Güvenç, B. (1971). Mekân ve eğitim sorunları ve bir mekan antropolojisine doğru. *Mimarlık Dergisi*, 9(87), 40-44.
- İl, A. (2005). Kapitalist sistemde mekân ve “yer-olmayan” kavramı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Kömürcüoğlu, M. (2019). *Türkiye’de şehir ve toplum: Tarih, teori ve temel meseleler*. İstanbul: Ketebe Yay.
- Kurt, S. (2021). *Haneden ev haline: Türk evi’nde mimari, düzenleme, pratik*. İstanbul: İletişim Yay.
- Küçük, M. (2017). Evsizliğin kentsel yoksulluk bağlamında değerlendirilmesi: İstanbul örneği. A. Erkilet & Y. Çolak (Ed.), *Magnetsiz şehirler: Türkiye’de kentlerin dönüşümü* içinde (s.145-180). Ankara: Nobel Yay.
- Le Breton, D. (2015). *Yürümeye övgü* (İ. Yerguz, Çev.). (3. Bs). İstanbul: Sel Yay.
- Le Corbusier (2014). *Şehircilik* (P. Kotas, Çev.). İstanbul: Daimon Yay.
- Marcus, G.E. & Fischer, M.J. (2013). *Kültürel eleştiri olarak antropoloji: İnsan bilimlerinde deneysel bir an* (B. Cezar, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yay.
- Özbudun, S. & Uysal, G. (2015). *50 Soruda antropoloji* (3. Bs). İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.
- Park, R.E. & Burgess, E.W. (2015). *Şehir: Kent ortamındaki insan davranışlarının araştırılması üzerine öneriler* (P.K. Kayalığıl, Çev.). Ankara: Heretik Yay.
- Sarı, E. & Öner-Özkan, B. (2023). Encouraging environmental sustainability in university campuses: Evidence from Türkiye. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (SEFAD), 50, 129-154.
- Scheurmann, E. (2014). *Göğü delen adam* (L. Tayla, Çev.). (11. Bs). İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür* (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis Yay.
- Soylu, R. (2016). İnsan bahçeleri. *Zafer: Bilim araştırma kültür sanat dergisi*. Erişim adresi: <https://www.zaferdergisi.com/makale/11694-insanat-bahceleri.html>.
- Urry, J. (2017). Kent hayatı ve duyular (M.H. Akın, Çev.). K. Alver (Ed.), *Kent Sosyolojisi* içinde (s.305-318). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Yaman, Ö.M. (2016). *Apaçi gençlik: Gençlerin toplumsal davranış ve yönelimleri İstanbul’da “Apaçi” altkültür grupları üzerine nitel bir araştırma* (7. Bs). İstanbul: Bir Yay.
- Yelsalı Parmaksız, P.M. (2023). *Ev: Tarihsel, toplumsal, sembolik bir mekân olarak anlamı ve dönüşümü*. Ankara: Nika Yay.